

Stari trg in Šentilj pod Turjakom) je leta 1754 samo župnija Črna na Koroškem ležala znotraj meja vojvodine Koroške. Vse ostale so bile v celoti na štajerski strani deželne meje. Da bi se razmerje med štajerskimi in koroškimi župnijami vsaj približno izenačilo, bi morala publikacija zajemati tudi popise prebivalstva za koroške podjunske župnije Vogrče, Šmihel pri Pliberku in Pliberk. Slednja je leta 1754 obsegala sedanje slovenske župnije Mežica, Sv. Danijel nad Prevaljami (Šentanel) in Strojna. S temi dodatnimi popisi bi se smiselno zaokrožil pogled na takratni historični prostor tega dela ljubljanske škofije. Upamo lahko, da bodo ob podpori ljubljanskega nadškofijskega arhiva tudi preostali, še neobjavljeni popisi prebivalstva iz leta 1754, ugedali javno objavo in s tem zapolnili navedeno vrzel.

Kljub navedenim opombam je pričujoča knjižna publikacija za slovensko zgodovinarstvo zelo pomembno znanstveno delo. Brez dvoma bodo po njem posegali številni poklicni in ljubiteljski zgodovinarji, študentje zgodovine in drugi, ki jih obravnavana tematika zanima. Vsem avtorjem lahko za vloženi trud in pripravo pričujoče monografije iskreno čestitamo.

dr. Vinko Skitek

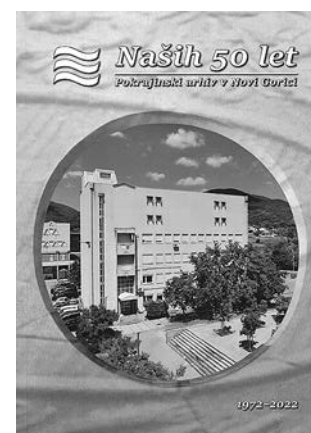
Naših 50 let: jubilejna publikacija ob petdesetletnici ustanovitve Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 2022, 215 strani

Monografija, za katero so besedila pripravili Milena Černe, Uroš Lavrenčič Mugerli, dr. Tanja Martelanc, Slavka Murovec, Metka Nusdorfer Vuksanović, Aleksandra Pavšič Milost, Erik Pregelj, Jurij Rosa, mag. Drago Terpin, Vlasta Tul in Ivanka Uršič, izčrpno predstavlja Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), na primer njegovo nastajanje, njegove arhivske fonde in zbirke, prostorske težave, s katerimi se je arhiv spopadal v preteklosti itd. Publikacija, ki jo je uredila Aleksandra Pavšič Milost, prinaša veliko slikovnega gradiva, vezanega na delovanje in zgodovino omenjene arhivske ustanove. Obogatena je tudi s številnimi reprodukcijami dokumentov, ki jih hrani arhiv.

Monografija bralcu med drugim podrobno predstavlja dolgo pot, ki je privedla do ustanovitve samostojne arhivske ustanove v Novi Gorici, kar je povezano s svojevrstnimi zgodovinskimi razmerami, v katerih se je znašla Goriška po drugi svetovni vojni in uveljavitvi nove državne meje. Vzhodnejše od te razmejitev se je prebivalstvo spopadalo z izgubo urbanega središča, saj je mesto Gorica skupaj z ustanovami pokrajinskega značaja ostala v okviru italijanske države. Že zgodaj se je tako kazala potreba po ustanovitvi nove arhivske ustanove. Aleksandra Pavšič Milost piše o tem, kako se je v povojnem obdobju hrambo arhivskega gradiva najprej poskusilo reševati v okviru novogoriške študijske knjižnice in tamkajšnjega muzeja. Bilo je več pobud v smeri ustanovitve samostojne arhivske ustanove, a odločneje sta k temu prispevala zvezni splošni zakon o arhivskem gradivu in arhivih, sprejet leta 1964, ter zavzetost goriških občin za ustanovitev samostojne arhivske ustanove v Novi Gorici. Kot piše Pavšič Milost, je bil leta 1966 začasno ustanovljen arhivski oddelek v okviru novogoriške občinske uprave (imenovan tudi služba za varstvo arhivskega gradiva oziroma od leta 1968 Zavod za varstvo arhivskega gradiva), ki je pokrival novogoriško, ajdovsko in tolminsko občino. Strokovno vodstvo nad arhivskim oddelkom in opravljanje zahtevnejših nalog je prevzel Arhiv Slovenije. 25. novembra 1971 je skupščina novogoriške občine z odločbo ustanovila samostojni arhivski zavod s sedežem v Novi Gorici, ki je začel delovati 1. januarja 1972.

Kasneje je arhiv doživel več organizacijskih sprememb, dalj časa se je

spoprijemal tudi s prostorskimi težavami, o čemer pišeta Drago Terpin in Tanja Martelanc. Dalj časa so se iskale primerne rešitve, oktobra 1983 je arhivsko gradivo močno prizadela poplava. Zaposlenim je uspelo rešiti arhivsko gradivo pred uničenjem. Leta 1987 se je arhiv končno preselil v novo stavbo, ki je bila projektirana prav za potrebe delovanja arhivske ustanove. Tanja Martelanc izpostavlja arhitekturne značilnosti postmodernistične stavbe. Gre za pomemben prispevek monografije, saj se vedno več raziskovalne pozornosti namenja ume-tnostnozgodovinskim vidikom stavbnega fonda najmlajšega slovenskega mesta.

Dokaj obsežno je poglavje, v katerem so Aleksandra Pavšič Milost, Uroš Lavrenčič Mugerli in Erik Pregelj predstavili raznovrstne naloge in delovanje zaposlenih. Predstavljene so zakonske podlage za delovanje arhiva, sodelovanje z različnimi ustvarjalci javnega, a tudi zasebnega dokumentarnega gradiva, izvajanje usposabljanj zaposlenih, ki skrbijo za dokumentarno gradivo, pomoč uporabnikom pri konzultiranju in študiju gradiva itd. Poudarjen je pomen pedagoškega dela oziroma razširjenja »zavesti o pomenu in poslanstvu arhivov kot skrbnikov kulturne dediščine« (Uroš Lavrenčič Mugerli, str. 83). Izstopajo tudi objave razstavnih katalogov, zbornikov in drugih publikacij, v katerih je na osnovi arhivskih virov osvetljeno marsikatero poglavje primorske zgodovine, ter razstavna dejavnost arhiva. Arhiv sodeluje tudi pri nalogi evidentiranja arhivskega gradiva, ki se hrani izven Republike Slovenije. Glede na to, da je arhiv umeščen na obmejnem prostoru, je ta zadolžitev še toliko pomembnejša. Publikacija predstavlja tudi zelo aktualno tematiko informatizacije, h kateri je Pokrajinski arhiv v Novi Gorici pristopil v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Arhivsko službo naj bi čakali na področju digitalizacije še novi izzivi.

Aleksandra Pavšič Milost je predstavila tudi uslužbenca, ki so skrbeli za arhivsko gradivo vse od začetnega, zelo zahtevnega obdobja izgradnje arhivske službe na Goriškem. Ni spregledan niti prispevek kulturnega delavca Ludvika Zorzuta. Poleg tega so prek spominskih zapisov dr. Eme Umek, Slavke Murovec, Vlaste Tul in Jurija Rose ter bogatega slikovnega gradiva osvetljeni delovno okolje, delovanje in izkušnje oseb, ki so v preteklih desetletjih prispevale k razvoju arhivske službe. Gre za pomemben prispevek monografije, saj ti spomini ponujajo med drugim vpogled v kulturno okolje tega prostora.

V posebnem poglavju so Tanja Martelanc, Uroš Lavrenčič Mugerli, Metka Nusdorfer Vuksanović, Milena Černe in Ivanka Uršič na pregleden in izčrpen način predstavili arhivske fonde in zbirke Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. Zaradi svojevrstnih zgodovinskih okoliščin je v arhivu najbolje zastopano gradivo 19. in zlasti 20. stoletja. Najstarejši dokumenti, ki jih hrani arhiv, so povezani z gospodstvom Dobrovo v Goriških brdih in izvirajo z začetka 16. stoletja.

Monografija ob bogatem in raznolikem slikovnem gradivu na pregleden način obravnava raznoliko delovanje najmlajšega slovenskega pokrajinskega arhiva na področju varovanja in valorizacije pisne kulturne dediščine, a tudi težave in izzive, s katerimi se je srečevala slovenska arhivska stroka.

dr. Neva Makuc